

Микола Гринь

«МИ БУДЕМО ЩЕ ЖИТИ Й ЖИТИ...»

Рецензія на збірку: Фурса Н. «...ані вирію, ...ані скиту...». Полтава : Дивосвіт, 2020. 208 с.

Кожному з нас неодноразово доводилося чути або ж і самому говорити, що книгу прочитав на одному подиху. Було й у мене так. Доки не потрапила до рук збірка поезій Наталки Фурси «...ані вирію, ...ані скиту». Скажу відверто: перечитав її тричі. А після цього ще неодноразово повертався. Кожен раз із неабияким задоволенням. Але жодного разу не зробив це на одному диханні. Навпаки, нове прочитання було більш вдумливим, із глибшими емоціями, подеколи болісним. Читав по одному-два вірші. Інколи – три. Робив перепочинок. Часто із заплещеними очима. А в голові «прокручував» прочитане й перечитане. Навіть згадав Тичинине: «О, скільки у природи немудро-мудрих літер! О, скільки у людини невміння прочитати...» Та й сама Наталка Фурса в тон цих геніально-філософських рядків додає своє запитально-риторичне: «Чи втішить жнивими насіння свого сівача? Чи вродить воно...» Бо час «пером пошматований вщент».

Спершу замислювався над прочитаною поезією. Тоді – над строфою. Згодом – і над окремим рядком. Відчував, що саме тут треба стихитись, аби дістатися до вершини чи дна її глибокої гори й насолодитися там чи набити оскому від солодкувато-кислої ожини (саме так метафорично – «Глибока Гора» та «Пізня ожина» – вона планує назвати майбутні поетичні збірки). Бо в душу то мурахою, то комахою, то птахою пробіралися думки, співзвучні з моїми, і в мене, як і в ліричній героїні, «тужавіла крапля слізна», «запеклись німотою крики...»

Не запідозріть, що я був спраглий чужого, пустий, мов той метафорично-алегоричний глек із Наталчиної поезії, але з іншої збірки. Просто хотів, щоб вистачило сил із жадібністю оси випити той нектар з божої квітки поетичного саду мисткині, у якому навіть «густий бур'ян ромашку не задушить, / густа трава не заховає мак...» Своєрідного азарту чи натхнення до осмислення додавали й слова ліричній героїні, яка відверто зізнавалася-попереджувала читача: «...вас не пускаю – ні в душу, ні в оселю, ні в долю, хіба... на камінну подушку...»

Звісно, ні лежати, ні спати на ній не було бажання. Тим більше, що й камінь – «отой, що зовється плаха, / отой, що на службі у смерті» і «його обмивають кров'ю». Тому з особливою впертістю продовжував «в пісок розтирати камінь». Тобто читати. Та й виявилось, що не я один такий збентежений, не я

один відшукав у поезіях саме те, що не вміщується в моє серце з кавалерійського наскоку. Он і очільниця чернігівських літературів Ганна Арсенич-Баран також зболено в соціальних мережах говорить: «Хоч усоте читай, а кожен раз тривожить...»

Та й чи можна спокійно реагувати або ж не звертати уваги на відчайдушний крик ліричній героїні про набридлий, зловісний хаос, адже «у Отчім домі знов вигріває змія...» Тим більше, що знаємо: одна біда не йде – іще сім за собою веде. Отак і в нас небезпека не лишень від гада, а й від того, що «заблуди блудять у своїх краях... Іуди приручають солов'ят...» А в пекельному казані киплять-варяться в смолі останки нашої державності, чорна сутана руїни огортає наші душі.

До цього додається й те, з чим важко змиритися, нестерпно жити й творити, бо став «блудний син – найвищий чин у нашій славній Україні...», і «Господь щоліта знаходить Іуду в кожному...» Ці христородавці гендлюють рідним краєм так, що «вітер-ординець чигає в полі...», але навіть не він «землю нашу оре. Її оре і сіє “Трад”»... і «знову сніги горять! / Знову у сховках – пекло... / Знову з кривавих піль / крпом – стежина в небо...» І хоч «виповзає зі скиту воля», та «наповзає війна згори», а ординці, як і сотні літ тому, своїми дикими «набігами витопчуть навіть рай...»

Наталка Фурса, корені роду якої сягають глибини козацького Ічнянського краю на Чернігівщині, у дитинстві планувала стати художницею. Малувала навіть чудові краєвиди рідної природи. Але, за її ж словами, доля пензля поламала... Залишила тільки один олівчик писати. До цих слів додаю, що виявився той олівець не простим, а чарівним. З-під нього народжуються й летять між люди оригінальні, безмежно талановиті вірші та проза. Але своє кредо вона описала досить влучними словами: «...а те, що виїде, – назвемо долею / й любити будемо / душею голою і плоттю кволою – / як люблять люди. / А те, що зайде без стуку й дозволу / в голодне серце, / назвемо поезією, а прозою / саме назветься...»

Немало років тому авторка книги, або «жінка-комаха», «жінка-птаха», як вона називає свою ліричну героїню, добровільно зреклась у Полтаві урбаністичного середовища з комунальними та соціальними принадами й проміняла його на звичайну хатину на околиці селища Ромодана, бо тут «сьомий день на отаву не скошено, / тут ще Бог не помер / і готовий утішити кожного...» Такий крок вона пояснює просто й буденно: «Це не подвиг зрєктися раю...» Але навіть ця скромна хатка на Полтавщині не стає для поетки прихистком – розтерзаної мостами кирилиць «під німотою неба» та «німотою урвищ». Її доля уготувала «розсипати усе і збирати, від аз до ятя, / і малесенькі літери зрощувати в слова», їй Усевишній визначив ті слова стуляти, «мов яйце-райце, яке колись Господь для нас творив», збирати «храм із хаосу цеглин», «зі слів вірша» й постійно жити в середовищі з гостроточеними римами, «що душу кололи й хотіли розширити межі» світу, у якому «ані вирію, ані скиту...»

Саме так метафорично-трагічно-печально й разом величально назвала поетка свою нову збірку віршів, яку видрукувало полтавське видавництво «Дивосвіт» на замовлення департаменту інформаційної діяльності та комунікацій з громадськістю Полтавської облдержадміністрації за планом випуску соціально-значущих видань. Наголошу, що за плечима члена Національної спілки письменників України та Асоціації українських письменників не тільки факультет журналістики Київського держуніверситету імені Тараса Шевченка, а й робота за спеціальністю в засобах масової комунікації, редакторкою у видавництвах. Вона випустила у світ сім поетичних збірок та книжку малої прози «Зінське

щення», які знайшли широкий резонанс і визнання серед читачів та літераторів – навіть за межами України. Бо в них звучить справжнє слово – завжди виболене, яке поцілює в серце й душу, але залишає читача жити. Хоч би для того, щоб до світу ось так озватися: «Сьогодні вкотре осінь зустрічаю. Привіт, красуне! Як ти? Говори...»

Попри високі й цілком справедливі, заслужені оцінки її творчості, пані Наталка скромно зауважує, що вона поетка не розкручена. Не відаю, який сенс вона вкладає в ці слова, але я б категорично заперечив таку думку. Хоч нині українські письменники в досить скрутному становищі. Підтримка їхньої творчості на рівні держави мінімальна, немало літературних часописів перестали виходити або ж ідуть до масового читача кучими накладами. Газети теж мало роблять для популяризації сучасної української літератури. І віддати шпальту під нові доробки поетів, як це недавно зробила для знайомства з поезією Наталки Фурси газета «Слово Просвіти», – радше виняток, а не правило. А ще ж майстри слова змушені жебрати в меценатів, аби зібрати кошти на оплату друку нової книги...

Та повернімося до книги, яка вже заголовком, мов управний музикант камертоном, налаштовує читача на поліфонічне звучання високого поетичного слова. У назві сконцентровані її замисел, кульмінація і розв’язка; вони провокують читача на творчий конфлікт, бо лірична героїня живе «в надії тріщинку бодай одну знайти в пійтмі – і розчахнути браму!...» Хоч «у її скиті вітри у брами стукають лобами», і ці удари нагадують нам: нікого «чаша не мине...»

Лірична героїня з напруженим драматизмом, філософською заглибленістю в суть земного життя хоче почути правду. Та «вона – то мертва, то німа, то кам’яна...» І така жорстка й жорстока дійсність, коли в народі насильно відбирають власну історію, а значить, і свідомість забирають, без якої людина стає гієною, яка прислуговує знавіснелим шакалам, спонукає її з тривогою розповідати-бідкатися про свою долю. Вона непокоїться і сповідається перед читачем і собою: як бути, як же жити, коли в тебе ні вирію, щоб у небо злетіти, ні скиту, де можна б голову прихилити? У який бік повернути, коли грайлива фортуна зрадила? Аж хочеться викрикнути Шевченкове: «Щастя, де ти живеш?» Або згадати його ж: «...без долі... гнилою колодою по світу валятисть...» і т. ін. Але такий життєвий шлях уготований їй, і вона блукає ним у пошуках щастя, міфічної теплої, благодатної країни з вічним літом. Різними бувають підсумки таких «мандрів». У «Роксолані» Павла Загребельного героїня зникла, полетіла у вирій і не вернулася... За Іваном Драчем, «жінки летять у вирій всі, як є...» У Наталки Фурси «на кожну усмішку набігає сльоза, / У кожній сльозі – промінь сонця грає...» Він дає певну надію ліричній героїні злетіти: коли в «крила сумирні вітрець війне – з віршів у вирій неси мене...» І за цим відразу ж: «Здрастуй, вирій, чи ирій, чи зимний рай, чи земний Едем...» Вирій бачиться їй не

Царством Небесним, до якого злітаються по смерті душі людські, а світом гріховним, що потребує прощення. Прощено й ліричній героїні, щоб далі вона творила. «Прощати будемо, поки й дишеться, – бо й нас прощатимуть...» Творець не відвертається від неї, а дає можливість «в підніжжі свого хреста» смакувати «суничку стиглу... й не бачить небесну стигму у обрїю на вустах...» Натомість лірична героїня бажає-марить «на мільйон майданних слів» почути хоч «одне із Богом наодинці...»

У багатьох поезіях книги є «метафоричні крила» – символ глибокої думки ліричної героїні, її високої мудрості, віри й любові, духовності людини, «яка не літає, а крила має...» і здатна на богоугодні вчинки. Прикро, але, як і в реальному житті, інколи й на підлість: «згубила крила» – душа «уже камінь!...» Цікаво, що крила виростають не відразу: спершу мураха їй віддає «крильця руді свої», вони розростаються, тверднуть – і вже «ах, летить!». Птаха горда, вільна: / хмари креше, бо крила сильні – / можуть весь обійняти світ...»

Щоб не осісти нам на дно життя пропащими, не скитатися на берегах ріки, які «пече ропа од горя чорна», мусимо йти проти течії. Лиш тоді вітер подарує силу та згуртує «у рїй чи рід», допоможе прибитися хоч до якогось маревого скиту.

Як в образі «вирію», так і в образі «скиту» сфокусований космос поетки з її «пилком і пилом», глибокою горою, страстями по Страті та іншими алегорично-метафоричними сенсами. Скит, у якому «ні бажання, ні причини», – як чистий аркуш, «що в рабство душу не продав...»:

І можна все!
І страшно – все...
І все вже є
Й нема нічого...
І ти ще можеш стати перед Богом,
Що чашу мимо пронесе...

«Якби я знала, де мені подітись... / Якби ж я знала, як мені радіти...» – болісно розмислює лірична героїня, пізнаючи нескінченну жорстокість світу, наповнюючи свої мрії суворою реальністю.

Особливість поетичного стилю Н. Фурси – яскраво-барвисте використання різноманітних художніх засобів. Це повтори, риторичні запитання, метафоричні ряди, несподівані епітети, звертання, спонування до роздумів, порівняння, оклики, антитези, опозиційні рими тощо. Інтригу та спонування до розмислів дає використання поеткою розділового знаку трикрапки, що засвідчує не тільки незавершеність / перерваність думки, уривчастість поетичного натхнення, коли шукаєш і не знаходиш потрібного для точного висловлення слова (навпаки, в авторки висока мовленнєва культура, кожна її фраза виважена, філігранно відточена, відшліфована!), а й своєрідну манеру натяку, акумуляції увагу, контрверсійності. Зрештою, об них

спіткаєшся, як об камінь, «що лежить під ногами». Так побудовані й назви розділів книги: «...жінка-птаха, жінка-комаха...», «...ніч тече, мов прочахла кава...», «...тільки зерна, затверді в часі...», «...затужавіла крапля слізна...», «...так не люблять лише Вітчизну...», «...просто доля...», «... просто неба...»

Зауважу, що заголовки розділів мають одне потужне філософське джерело. Це – вірш-заспів до книги про жінку-птаха, жінку-комаха, яка розгризає кавові зерна. З нього поетка вихоплює «знаменник вічної формули» з однієї фрази й поступово виповнює її глибоким, потужним змістом, інколи з мінорною тональністю чи траурно-сумними чорними (чорне зерня, чорні стебла, чорні краплі, чорна гора, чорна надія, чорні крила) і самотньо-хмурими сірими (сіре небо, сірий очерет, сірий сніг, сірі лица, сірі стежки) кольорами з численними відтінками. При цьому основна думка попереднього вірша майстерно переходить до наступного, і не тільки в диптихах, триптихах, а й окремих поезіях, що в них читач разом з авторкою мають розкіш «небо у веселці полоскати». А вже тоді вона хвацько перев'язує їх тугим словесним ідейно-смысловим перевеслом у потужні снопи, які складає в копу-збірку. Щоб нагадати нам, що «з гідністю тяжко жити», що «сонце не йде за звіром», що «легко ходити в небо». І тут-таки й застерігає: «тяжко вертать на землю», і радить пам'ятати: «зрадливі вчора – ошукають знову».

Спонукає до осмислення-роздумів і відмова авторки від використання в назві книги та розділів прописних літер. Вона цим ніби підкреслює, що вірші, висловлені в них думки, переболені в часі, давно висіяні в землю зернинами-насіннями й вони – ось! – неочікувано, попри всі невіри й віри, зійшли й забуяли пишним квітом крізь каміння та перелогі й щедро поять нас доброю любов'ю. Щоб урешті «жінка-комаха» здобула собі крила для польоту. Навіщо? Адже не судилося ні вирію, ні скиту, – її призначення-покликання, доля – «вигризати у зернах кави світлі діри – для жінки-птахи». Читач тут має знайти свою відповідь.

Кожен розділ книги несе нам поезію психології душі. Скільки мудрості – і глибоко народної, і професійно-мислительної – філософів-психологів-богословів – містять, наприклад, такі рядки:

Нехай ніхто не стверджує про те,
Що до смаку, а що – невгодно Богу.
Це лиш зима сніг правильно мете,
Однак – то вздовж, то впоперек дороги...

Перегорнімо кілька сторінок – і знову в чотирьох рядках вірша занурюємося у святість буття:

О, не тримай на вільного злоби,
Якому дав окрайчика сьогодні! –
Поглянь, як люблять небо голуби,
Що їли хліб із теплої долоні...

Можна продовжувати цитувати, як говорить поетка, «банальні очі вічних істин» та «дивитися у них», «бо ми все ще в певній миті, в певнім місці, а скрізь і завжди – лиш один Господь». Божественно-біблійні, духовні мотиви й теми любові до ближнього, віри в людину, добро, справедливість, інші чесноти, гріхопадіння хвилювали не одного майстра поетичного та прозового письма. Комусь із них важко було піднімати цей камінь, інших – сам Бог не тільки благословляв на цю справу, а й підставляв плече. Без перебільшення скажу: Наталку Фурсу Всевишній насамперед наділив особливим святим даром володіти вишуканим словом. Ним вона служить не тільки Йому, невтомно несучи на поетичну Голготу свій хрест творчості й «любові хрест, що розпинає...», а й читачеві. Не навчена «співати оди лжі», соромиться «за тих, осолов'їлих, що п'ють осанни» й «лупає скелю», наповнює вірші справжніми перлами. І вони всіма гранями виблискують-виграють у книзі. Особливо ж, на мій погляд, у розділах «...просто доля...» і «...просто неба...». Саме тут її уста шепчуть щирі молитви за спасіння грішних душ наших. Зринає в пам'яті Тичинина «Скорбна матір», яка, хоч і не відає, не знає ще про те, що їй кажуть «колосочки», «квіти звіробою» й вітер, та заповідає учням Сина:

Ідіте на Україну,
Заходьте в кожен хату –
Ачей вам там покажуть
Хоч тінь Його розп'яту...

Ось і лірична героїня Наталки Фурси не хоче «весь вік чужі топтати дороги / в гушавині, давно забутий Богом...», прагне відійти «далі, далі, все далі» й піднятися «вище, вище, все вище – де сонце і зорі / від благальних багать і золочених храмів / де ув'язнений Бог все ж прийде до тям...». Її лірична героїня впевнена, що навіть здаля їй диктуватиме Бог «про зерно і райську птицю». Ми віримо цим словам, а поетка ще й запевняє: «...не дивись насторожено / Боги таки не брешуть ніколи». І це є щастям і для нас, і для неї. Тому й радіємо разом, що «вже вино на столі, вже хлібина на скатерці білій...» і спіткалося «щастя, мов келих з напоєм іскристим...» І хліб на столі, і вино в келиху, тобто в чаші для святого Причастя, символізує благодать Божу, радість світу Божого. Світу, у якому лірична героїня з тривогою перепитує свого ангела: чи «не втомився <...> мої хрести перетворювати на крила?»

Крила ці такі потрібні, щоб вирватися із системної кризи, у якій ми змушені жити. І не тільки з економічної, хоч нас учили, що економіка – базис, а насамперед із кризи духовної, кризи любові, занепаду та зневаги до рідної мови, історії, культурної свідомості. Біль за долю України й українців, які впродовж століть не можуть дати собі ради, вивергається вулканічною магмою в елегії «На вічне материнство». Переповнена материнська чаша терпіння: скільки можна хоронити «своїх синів по світах – і по тому

жити, / віддавши молодшим їх сідла та імена»?!. Щоб навести лад у домі, радить поетка, – «не ждїть пророків із чужих країв». Звучить актуально і злободенно.

З багатьох своїх пророчих поезій-потрясінь Наталка Фурса постає перед нами апостолом праведного та гнівного слова, любові, злагоди й інших чеснот. У її поезії перемагає життя – як мука, як ствердження, як одвічне перетікання одного в друге.

Хочу зауважити ще один художній прийом, який, на мій погляд, досить удаło використала мисткиня. З допомогою художниці Вероніки Новікової вона «розсіяла» на сторінках збірки кавові зерна. Саме в хаті скраю розгризає затверді в часі «зерна жінкаптаха, жінка-комаха» й «облизує губи чорні». Ці кавові зерна стали невід'ємною часткою нашого життя в останні десятиліття й невидимими нитками пов'язують нас – таких різних, допомагають знайти гармонію зі світом, собою та ближніми...

Така лірично-скорботна кавова кантата поєднує задушевно-емоційні, меланхолійно-жалобні й духовно-благочестиві мотиви в довершену творчу, напрочуд глибоку за змістом книгу. Книгу, у якій чи не кожна поезія – міцний сплав крилатої, а то й приземленої думки й пафосно-тужливої музики. Музики слова, яка зачіпає і душу, і мозок. Перекоаний, «у тиші чи хорі» ніколи не здисонують її фальцети. А оголений нерв поруч із доладним співом хору ліричних суб'єктів вивершуватиметься й линутиме у височинь неба в супроводі сольного неперевершеного поетичного голосу авторки. Композитор слова з неповторною формантою та особливим характерним тембром струн душі й потужною амплітудою коливання. Її поезія й справді мов голосиста пісня, яка й через роки не перестане відлунювати акордами ніжної любові та незаперечної правди.

Свідомо чи спонтанно, але якось так склалося, що просочені доброю енергією поетки всі кавові зерна лягли на сторінки книги борозенками вгору. Як стверджують астрологи та чаклуни, це добрий знак. Фортуна й надалі не відвертатиметься від письменниці. Вірю, дивосвіт її самобутньої творчості з віршами-потрясіннями, поетичний голос гордої доньки України ще не раз облетить світ. І ці рядки я писав не для реклами творчості Наталки Фурси – повторю її слова – «нерозкрученої поетеси», а щоб показати, що в нашому поетичному середовищі є письменниця з неповторним оригінальним голосом: яскрава квітка у вінку слави української поезії! З голосом і творчим доробком, який вартує найвищого державного пошанування.

В одному з віршів лірична героїня просить-звертається до читача: «Помолися за мене – якщо хочеш і бачиш у цьому сенс...» Молюся, пані Наталко, сам і всіх читачів прошу слати свої щирі слова до Всевишнього за титана українського духу Наталку Фурсу та її ліричних героїв, які служать ренесансу і розквіту Української держави. У цьому справді є сенс. Та й сама поетка бере перед нами й суспільством зобов'язання: «Постараюся Бога не підвести...»